

Bijlage VWO
2023

tijdvak 1

Griekse taal en cultuur

Tekstboekje

Tekst 1

Gewoonten bij de Babyloniërs.

1 Bij hen bestaan deze gewoonten: ὁ μὲν σοφώτατος ὄδε κατὰ γνώμην τὴν
2 ἡμετέρην, τῷ καὶ Ἰλλυριῶν Ἐνετοῦς πυνθάνομαι χρᾶσθαι. Κατὰ κώμας
3 ἐκάστας ἅπαξ τοῦ ἔτεος ἐκάστου ἐποιέετο τάδε. Ὡς ἂν αἱ παρθένοι
4 γινοίαιτο γάμων ὠραῖαι, ταύτας ὅκως συναγάγοιεν πάσας, ἐς ἓν χωρίον
5 ἐσάγεσκον ἀλέας, περίξ δὲ αὐτάς ἴστατο ὄμιλος ἀνδρῶν. Ἀνιστάς δὲ κατὰ
6 μίαν ἐκάστην κῆρυξ πωλέεσκε, πρῶτα μὲν τὴν εὐειδεστάτην ἐκ πασέων,
7 μετὰ δέ, ὅκως αὕτη εὐροῦσα πολλὸν χρυσίον πρηθείη, ἄλλην ἀνεκήρυσσε
8 ἢ μετ' ἐκείνην ἔσκε εὐειδεστάτη. Ἐπωλέοντο δὲ ἐπὶ συνοικίῃσι. Ὅσοι μὲν
9 δὴ ἔσκον εὐδαίμονες τῶν Βαβυλωνίων ἐπίγαμοι, ὑπερβάλλοντες ἀλλήλους
10 ἐξωνέοντο τὰς καλλιστευούσας· ὅσοι δὲ τοῦ δήμου ἔσκον ἐπίγαμοι, οὗτοι
11 δὲ εἶδος μὲν οὐδὲν ἐδέοντο χρηστοῦ, οἱ δ' ἂν χρήματά τε καὶ αἰσχίονας
12 παρθένοισι ἐλάμβανον. Ὡς γὰρ δὴ διεξέλθοι ὁ κῆρυξ πωλέων τὰς
13 εὐειδεστάτας τῶν παρθένων, ἀνίστη ἂν τὴν ἀμορφεστάτην ἢ εἴ τις αὐτέων
14 ἔμπηρος ἦν, καὶ ταύτην ἀνεκήρυσσε, ὅστις θέλοι ἐλάχιστον χρυσίον λαβῶν
15 συνοικέειν αὐτῇ, ἐς δ' τῷ τὸ ἐλάχιστον ὑπισταμένῳ προσέκειτο· τὸ δὲ ἂν
16 χρυσίον ἐγένετο ἀπὸ τῶν εὐειδέων παρθένων, καὶ οὕτως αἱ εὐμορφοὶ τὰς
17 ἀμόρφους καὶ ἐμπήρους ἐξεδίδουσιν.

(In het hier weggelaten gedeelte beschrijft Herodotus nog enkele gewoonten.)

18 Ὁ δὲ δὴ αἰσχιστος τῶν νόμων ἐστὶ τοῖσι Βαβυλωνίοισι ὄδε. Δεῖ πᾶσαν
19 γυναῖκα ἐπιχωρίην ἰσομένην ἐς ἱρὸν Ἀφροδίτης ἅπαξ ἐν τῇ ζόῃ μειχθῆναι
20 ἀνδρὶ ξείνῳ. Πολλαὶ δὲ καὶ οὐκ ἀξιεύμεναι ἀναμίσγεσθαι τῆσι ἄλλησι οἷα
21 πλούτῳ ὑπερφρονέουσαι, ἐπὶ ζευγέων ἐν καμάρησι ἐλάσασαι πρὸς τὸ ἱρὸν
22 ἐστᾶσι, θεραπῆν δὲ σφι ὀπίσθε ἔπεται πολλή. Αἱ δὲ πλεῦνες ποιεῦσι ὧδε·
23 ἐν τεμένει Ἀφροδίτης κατέαται στέφανον περὶ τῆσι κεφαλῆσι ἔχουσαι
24 θώμιγγος πολλαὶ γυναῖκες· αἱ μὲν γὰρ προσέρχονται, αἱ δὲ ἀπέρχονται.
25 Σχοινοτενέες δὲ διέξοδοι πάντα τρόπον ὁδῶν ἔχουσι διὰ τῶν γυναικῶν,

- 26 δι' ὧν οἱ ξεῖνοι διεξιόντες ἐκλέγονται. Ἐνθα ἐπεὰν ἴζηται γυνή, οὐ
 27 πρότερον ἀπαλλάσσεται ἐς τὰ οἰκία ἢ τίς οἱ ξείνων ἀργύριον ἐμβαλὼν
 28 ἐς τὰ γούνατα μειχθῆ ἕξω τοῦ ἱροῦ.

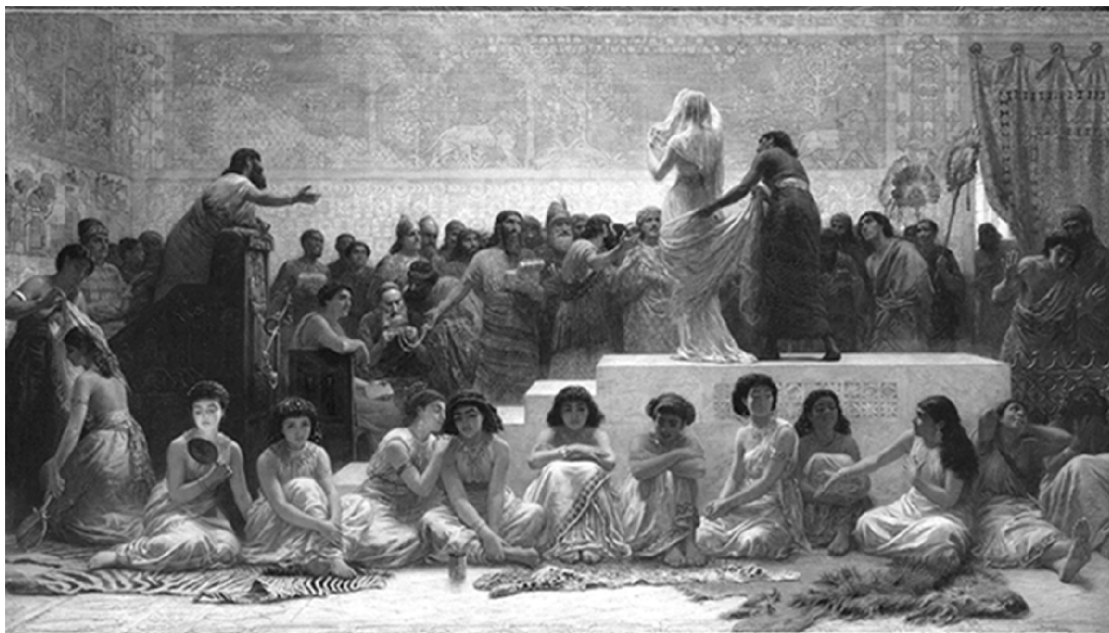
Herodotus, Historiën 1.196 en 199

Aantekeningen

- regel 4* ὠραῖος + *genitivus* op de juiste leeftijd voor
regel 7 ἀνακηρύσσω in veiling brengen
regel 8 ἡ συνοίκησις huwelijk
regel 9 ἐπίγαμος huwbaar
regel 10 ἐξωνέομαι kopen
 ἐπίγαμος huwbaar
regel 13 ἄμορφος lelijk
regel 14 ἔμπηρος kreupel
 ἀνακηρύσσω in veiling brengen
regel 16 εὖμορφος mooi
regel 17 ἄμορφος lelijk
 ἔμπηρος kreupel
regel 20 ἀναμίσσομαι + *dativus* zich mengen onder
regel 21 ὑπερφρονέω hoogmoedig zijn
 τὸ ζεύγος wagen
 ἡ καμάρη huidwagen
regel 22 ἡ θεραπήη groep bedienden
regel 24 ἡ θῶμιξ, -ιγγος touw
regel 25 σχοινοτενής lijnrecht

Ga verder op de volgende pagina.

Afbeelding 1

Schilderij van E. Long, De Babylonische huwelijksmarkt, 1875.

Helena en Alexander in Egypte.

1 Ἔλεγον δέ μοι οἱ ἱρέες ἱστορέοντι τὰ περὶ Ἑλένην γενέσθαι ὧδε·
2 Ἀλέξανδρον ἀρπάσαντα Ἑλένην ἐκ Σπάρτης ἀποπλέειν ἐς τὴν ἑωυτοῦ· καὶ
3 μιν, ὡς ἐγένετο ἐν τῷ Αἰγαίῳ, ἐξῶσται ἄνεμοι ἐκβάλλουσι ἐς τὸ Αἰγύπτιον
4 πέλαγος, ἐνθεῦτεν δέ (οὐ γὰρ ἀνίει τὰ πνεύματα) ἀπικνέεται ἐς Αἴγυπτον
5 καὶ Αἰγύπτου ἐς τὸ νῦν Κανωβικὸν καλούμενον στόμα τοῦ Νείλου καὶ ἐς
6 Ταριχείας. Ἦν δὲ ἐπὶ τῆς ἠιόνος, τὸ καὶ νῦν ἐστι, Ἡρακλέος ἱρὸν, ἐς τὸ ἦν
7 καταφυγὼν οἰκέτης ὅτε ὦν ἀνθρώπων ἐπιβάληται στίγματα ἱρά, ἑωυτὸν
8 διδοὺς τῷ θεῷ, οὐκ ἔξεστι τούτου ἄψασθαι. Ὁ νόμος οὗτος διατελεεὶ ἐὼν
9 ὅμοιος τὸ μέχρι ἐμεῦ ἀπ' ἀρχῆς. Τοῦ ὦν δὴ Ἀλεξάνδρου ἀπιστέαται
10 θεράποντες πυθόμενοι τὸν περὶ τὸ ἱρὸν ἔχοντα νόμον, ἰκέται δὲ ἰζόμενοι
11 τοῦ θεοῦ κατηγοροῦν τοῦ Ἀλεξάνδρου, βουλόμενοι βλάπτειν αὐτόν, πάντα
12 λόγον ἐξηγεύμενοι ὡς εἶχε περὶ τὴν Ἑλένην τε καὶ τὴν ἐς Μενέλεων
13 ἀδικίην· κατηγοροῦν δὲ ταῦτα πρὸς τε τοὺς ἱρέας καὶ τὸν τοῦ στόματος
14 τούτου φύλακον, τῷ οὔνομα ἦν Θῶνις. Ἀκούσας δὲ τούτων ὁ Θῶνις πέμπει
15 τὴν ταχίστην ἐς Μέμφιν παρὰ Πρωτέα ἀγγελίην λέγουσαν τάδε· “ Ἦκει
16 ξεῖνος, γένος μὲν Τευκρός, ἔργον δὲ ἀνόσιον ἐν τῇ Ἑλλάδι ἐξεργασμένος·
17 ξεῖνου γὰρ τοῦ ἑωυτοῦ ἐξαπατήσας τὴν γυναῖκα αὐτὴν τε ταύτην ἄγων ἦκει
18 καὶ πολλὰ κάρτα χρήματα, ὑπὸ ἀνέμων ἐς γῆν τὴν σὴν ἀπενειχθεῖς· κότερα
19 δῆτα τοῦτον ἐῶμεν ἀσινέα ἐκπλέειν ἢ ἀπελώμεθα τὰ ἔχων ἦλθε;”
20 Ἀντιπέμπει πρὸς ταῦτα ὁ Πρωτεὺς λέγων τάδε· “ Ἄνδρα τοῦτον, ὅστις κοτέ
21 ἐστὶ (ὁ) ἀνόσια ἐξεργασμένος ξεῖνον τὸν ἑωυτοῦ, συλλαβόντες ἀπάγετε
22 παρ' ἐμέ, ἵνα εἰδέω τί κοτε καὶ λέξει.” Ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ Θῶνις
23 συλλαμβάνει τὸν Ἀλέξανδρον καὶ τὰς νέας αὐτοῦ κατίσχει, μετὰ δὲ αὐτόν
24 τε τοῦτον ἀνήγαγε ἐς Μέμφιν καὶ τὴν Ἑλένην τε καὶ τὰ χρήματα, πρὸς δὲ
25 καὶ τοὺς ἰκέτας. Ἀνακομισθέντων δὲ πάντων εἰρώτα τὸν Ἀλέξανδρον ὁ
26 Πρωτεὺς τίς εἶη καὶ ὁκόθεν πλέοι. Ὁ δὲ οἱ καὶ τὸ γένος κατέλεξε καὶ τῆς
27 πάτρης εἶπε τὸ οὔνομα καὶ δὴ καὶ τὸν πλόον ἀπηγήσατο ὁκόθεν πλέοι.
28 Μετὰ δὲ ὁ Πρωτεὺς εἰρώτα αὐτὸν ὁκόθεν τὴν Ἑλένην λάβοι· πλανωμένου
29 δὲ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐν τῷ λόγῳ καὶ οὐ λέγοντος τὴν ἀληθείην ἤλεγχον οἱ

30 γενόμενοι ἰκέται ἐξηγεύμενοι πάντα λόγον τοῦ ἀδικήματος. Τέλος δὲ δὴ
 31 σφι λόγον τόνδε ἐκφαίνει ὁ Πρωτεύς, λέγων ὅτι “ Ἐγὼ εἰ μὴ περὶ πολλοῦ
 32 ἠγεύμην μηδένα ξείνων κτείνειν, ὅσοι ὑπ’ ἀνέμων ἤδη ἀπολαμφθέντες
 33 ἦλθον ἐς χώραν τὴν ἐμήν, ἐγὼ ἂν σε ὑπὲρ τοῦ Ἑλληνοσ ἐτεισάμην, ὅς, ὦ
 34 κάκιστε ἀνδρῶν, ξεινίων τυχῶν ἔργον ἀνοσιώτατον ἐργάσαο· παρὰ τοῦ
 35 σεωυτοῦ ξείνου τὴν γυναῖκα ἦλθες· καὶ μάλα ταῦτά τοι οὐκ ἤρκεσε, ἀλλ’
 36 ἀναπτερώσας αὐτὴν οἴχεται ἔχων [ἐκκλέψας]. Καὶ οὐδὲ ταῦτά τοι μοῦνα
 37 ἤρκεσε, ἀλλὰ καὶ τὰ οἰκία τοῦ ξείνου κεραΐσας ἤκεις. Νῦν ὦν ἐπειδὴ περὶ
 38 πολλοῦ ἤγημαι μὴ ξεινοκτονέειν, γυναῖκα μὲν ταύτην καὶ τὰ χρήματα οὗ
 39 τοι προήσω ἀπάγεσθαι, ἀλλ’ αὐτὰ ἐγὼ τῷ Ἑλληνι ξείνῳ φυλάξω, ἐς δ’ ἂν
 40 αὐτὸς ἐλθὼν ἐκεῖνος ἀπαγαγέσθαι ἐθέλῃ· αὐτὸν δὲ σε καὶ τοὺς σοὺς
 41 συμπλόους τριῶν ἡμερέων προαγορεύω ἐκ τῆς ἐμῆς γῆς ἐς ἄλλην τινὰ
 42 μετορμίζεσθαι, εἰ δὲ μή, ἄτε πολεμίους περιέψεσθαι.”

Herodotus, Historiën, 2.113-115

Aantekeningen

- regel 3 ἐξώστης uit de koers brengend
 regel 7 τὸ στίγμα merkteken
 regel 20 ἀντιπέμπω als antwoord sturen
 regel 25 ἀνακομίζω brengen
 regel 36 ἀναπτερόω het hoofd op hol brengen
 regel 37 κεραΐζω plunderen
 regel 38 ξεινοκτονέω vreemdelingen doden
 regel 39 ἐς ὅ totdat
 regel 41 ὁ σύμπλοος reisgenoot
 regel 42 μετορμίζομαι wegvaren

Tekst 3

De Perzische koning Cambyses heeft enkele leden van de stam van de Vis-etters (Ἰχθυοφάγοι) naar Ethiopië gestuurd. Zij hebben geschenken voor de koning van de Ethiopiërs meegenomen: een purperkleurig kledingstuk, gouden sieraden, mirre (een soort zalf) en wijn.

In de onderstaande tekst neemt de koning van de Ethiopiërs deze geschenken in ontvangst en stelt over elk geschenk een vraag. Nadat hij antwoord gekregen heeft, geeft hij commentaar: hij vindt het allemaal maar waardeloze spullen. Maar over de wijn is hij erg positief.

- 1 Λαβὼν δὲ τὸ εἶμα τὸ πορφύρεον εἰρώτα ὅ τι εἴη καὶ ὅκως
- 2 πεποιημένον. Εἰπόντων δὲ τῶν Ἰχθυοφάγων τὴν ἀληθείην περὶ τῆς
- 3 πορφύρης καὶ τῆς βαφῆς, δολεροῦς μὲν τοὺς ἀνθρώπους ἔφη εἶναι,
- 4 δολερά δὲ αὐτῶν τὰ εἶματα.
- 5 Δεύτερα δὲ τὸν χρυσὸν εἰρώτα, τὸν στρεπτὸν τὸν περιαιχένιον καὶ τὰ
- 6 ψέλια. Ἐξηγεομένων δὲ τῶν Ἰχθυοφάγων τὸν κόσμον αὐτοῦ, γελάσας
- 7 ὁ βασιλεὺς καὶ νομίσας εἶναί σφρα πέδας εἶπε ὡς παρ' ἑωυτοῖσί εἰσι
- 8 ῥωμαλεώτεραι τουτέων πέδαι.
- 9 Τρίτον δὲ εἰρώτα τὸ μύρον. Εἰπόντων δὲ τῆς ποιήσιος πέρι καὶ
- 10 ἀλείψιος, τὸν αὐτὸν λόγον τὸν καὶ περὶ τοῦ εἵματος εἶπε.
- 11 Ὡς δὲ ἐξ τὸν οἶνον ἀπίκετο καὶ ἐπύθετο αὐτοῦ τὴν ποίησιν,
- 12 ὑπερησθεὶς τῷ πόματι ἐπαίρετο ὅ τι τε σιτέεται ὁ βασιλεὺς καὶ
- 13 χρόνον ὀκόσον μακρότατον ἀνὴρ Πέρσης ζῶει.

Zij antwoordden dat de koning tarwebrood at en dat 80 jaar de langste levensduur was waarop een mens mocht rekenen. Dat ze ondanks het eten van dat smerige tarwebrood toch nog 80 jaar konden worden, zei de Ethiopiër, kon alleen maar komen doordat ze er wijn bij dronken; die wijn, zei hij, was het enige wat bij de Perzen beter was dan bij de Ethiopiërs.

Herodotus, Historiën 3.22

Aantekeningen

- regel 1 εἰρώτα *Onderwerp: hij (= de koning van de Ethiopiërs)*
ὅ τι *onzijdige vorm van ὅστις*
- regel 1-2 καὶ ὅκως πεποιημένον *en hoe het gemaakt was*
οἱ Ἰχθυοφάγοι *de Vis-eters*
- regel 2-3 ἡ πορφύρη *purperen kleur*
- regel 3 ἡ βαφή *het verven*
δολεροῦς *Dit vindt hij omdat het kledingstuk niet gewoon de kleur heeft van het materiaal waarvan het gemaakt is.*
- regel 5 Δεύτερα *Ten tweede*
εἰρωτάω + *accusativus* *informeren naar*
ὁ στρεπτὸς ὁ περιουχένιος *halsketting*
- regel 5-6 τὸ ψέλιον *armband*
- regel 6 οἱ Ἰχθυοφάγοι *de Vis-eters*
τὸν κόσμον αὐτοῦ *het gebruik ervan*
- regel 7 εἶναί σφρα πέδας *Verbinden met νομίσας (regel 7).*
σφρα = αὐτά *Hiermee worden de gouden sieraden bedoeld.*
αἱ πέδαι *boeien*
- regel 8 ῥωμαλέος *sterk*
αἱ πέδαι *boeien*
- regel 9 Τρίτον *Ten derde*
εἰρωτάω + *accusativus* *informeren naar*
τὸ μύρον *mirre (een soort zalf)*
Εἰπόντων *Vul aan: τῶν Ἰχθυοφάγων*
οἱ Ἰχθυοφάγοι *de Vis-eters*
- regel 9-10 τῆς t/m ἀλείψιος = περὶ τῆς ποιήσιος καὶ ἀλείψιος
- regel 10 ἡ ἄλειψις *het insmeren*
τὸν αὐτὸν λόγον τὸν καὶ *dezelfde opmerking als*
- regel 12 ὑπερησθείς + *dativus* *heel blij met*
ἐπειρόμην *oristus van ἐπειρωτάω* *bovendien vragen*
ὅ τι *onzijdige vorm van ὅστις*
ὁ βασιλεὺς *Hiermee wordt de Perzische koning bedoeld.*
- regel 13 χρόνον ὀκόσον = ὀκόσον χρόνον
ὀκόσος *hoeveel*
μακρότατον *op z'n hoogst*